

TÓBIÁS LILLA
*Az Alföldi Róbert vezette
Nemzeti Színház¹*

Alföldi Róbert igazgatása alatt az elmúlt öt évadban a Nemzeti Színház díjakkal elismert, külföldi fesztiválokra meghívott előadásaival úgy csatlakozott a hagyományosan művészszínháznak tekintett színházak sorába, hogy közben műsorkínálatával és társulatával széles közönségréteget tudott megszólítani. A népszínházban bő repertoár előadásait különböző formanyelveket működtető rendezők jegyezték, ugyanakkor a darabválasztásokat a vezetőség következetes, társadalomorientált színházpolitikája határozta meg. Mivel az Alföldi vezette teátrum jellegzetességeit a Nemzeti Színház társadalmi meghatározottságán és elhivatottságán belül vizsgálom, ezért alkalmazott szempontjaim a színházszociológia tárgyköréhez tartoznak és Maria Shevtsova tanulmányára vezethetők vissza: „a színházszociológia a színházat társadalmi intézményként tanulmányozza”,² melynek kontextusát az határozza meg, hogy hogyan, mikor, hol és miért jött létre, „az előadásokat pedig nem tárgyasított dologként, hanem kulturálisan elkötelezett folyamatokként elemzi.”³ A következőkben az igazgató színházpolitikájának vizsgálata négy szempont – a Nemzeti Színház kontextusa, társulata, műsorkínálata és a közönségével kialakított kapcsolata – köré szerveződik.

Kontextus

A Nemzeti Színház állami intézmény lévén⁴ a fenntartójának felel, és arculatát nagyban meghatározza a felelős miniszter által kiírt igazgatói pályázati felhívás, illetve a nyertes pályaműben megfogalmazott tervezet. 2007. szeptember 24-én Hiller István, az akkori oktatási és kulturális miniszter felhívásában a következő definíció szerepelt: „A Nemzeti Színház az egyetemes magyar színházművészet legértékesebb hagyományainak továbbvitelére és megújítására hivatott szervezet, amely feladatainak repertoárszerben tesz eleget.”⁵ A teátrum igazgatójának a kiírásban megjelölt feladata többek között az intézmény „pozíciójának, a magyar színházi életben betöltött reprezentatív szerepének megerősítése.”⁶ A pályázati felhívás ugyanakkor nem részletezi, hogy mit ért a fenntartó a hagyományok folytatásán és a reprezentatív jellegén, holott e tényezők alapján határozható meg egy nemzeti színház valódi arculata.

Alföldi Róbert pályázata mellett a felhívásra beérkezett munkák közül Balikó Tamásé és Szűcs Miklóé a Nemzeti Színház művészeti gyakorlatát folyta-

¹ A tanulmány a 2013-as Országos Tudományos Diákköri Konferencián (OTDK) előadott dolgozat szerkesztett és rövidített változata, témavezető: Dr. Schuller Gabriella. Első verziója a Károli Gáspár Református Egyetemen megrendezett 2012-es tavaszi kari Tudományos Diákköri Konferenciára készült, s ily módon csak a 2008–2012. közötti időszakban vizsgálta az Alföldi Róbert vezette Nemzeti Színházat. Az azóta eltelt újabb évad, a publikált vezérigazgatói pályázat és az igazgatóváltás ugyan szélesebb vizsgálati korpuszt és perspektívát kíván, a színház működése és Alföldi igazgatói tevékenysége kapcsán a korábbi évadokban kialakult tendenciákat figyelhetjük meg. Ezért terjedelmi korlátok miatt a cikk Alföldi igazgatói munkásságát elemzi, s az OTDK dolgozattól eltérően nem tér ki az Alföldi rendezte előadások értelmezésére.

² Maria Shevtsova: *Színházszociológia. Problémák és perspektívák*. In: Demcsák Katalin – Imre Zoltán (szerk.): *Színház és szociológia határán*, Kijarat, Budapest, 2005, 18.

³ *Uo.*

⁴ Az 1937-ben létrehozott Pesti Magyar Színház 1940-től Nemzeti Színház néven állami fenntartású intézmény. Vö. Kerényi Ferenc (szerk.): *Magyar színháztörténet I. (1790–1873)*. Akadémiai, Bp., 1990., 284.

⁵ Forrás: <http://www.nefmi.gov.hu/kultura/archivum/nemzeti-szinhaz-zrt>. Letöltés ideje: 2013. augusztus 2.

⁶ *Uo.*

tó tervezet volt, míg az alternatív⁷ művészi közegben tevékenykedő Hudi László és Imre Zoltán a Skót Nemzeti Színház produkciós házként való működését mintául véve, de a kiírásnak megfelelően, repertoárrendszerű színházi koncepcióval álltak elő.⁸ Bár a Krétakör Színház vezetői is jelezték indulási szándékukat, a pályázati csomag áttekintése és az épület bejárása után úgy döntöttek, visszalépnek a pályázástól. Provokatív nyilatkozatukban állítják, hogy a Nemzeti Színház épülete alkalmatlan a kortárs színházi igények biztosítására, ezért véleményük szerint inkább értékesíteni kellene az ingatlant, és a befolyt összegből más színházakat támogatni.⁹ A *Színház* című folyóiratban vitorozat indult, a megjelent cikkek többsége a Hudi–Imre-féle szövegére reflektált, annak radikális színházszerkezet-változtatási szándékával foglalkozott, ugyanakkor, ha közvetve is, de egy kortárs nemzeti színház lehetséges feladatait vizsgálták és fogalmazták meg.¹⁰

Az új Nemzeti Színház felépítése előtt bár volt közéleti és szakmai vita arról, hogy milyen legyen a nemzet első számú, kiemelt állami támogatást kapó színháza (mi a szerepe a színházi palettán, és milyen funkciókat kell ellátnia),¹¹ a különböző vágyak, értelmezések és szándékok szétartása miatt nem jött létre közmegegyezés. A 2002-es alapító okiratban az 1836-os rendeletre hivatkozva deklarálják a hagyományok folytatását, és a magyar nemzet adósságaként fogalmazzák meg az állandó épület másfél évszázados hiányát.¹² Az anakronisztikus kijelentés világosan mutat rá arra a tényre, hogy a Nemzeti Színházzal kapcsolatos törekvések az épület felhúzására vonatkoznak, és nem tartalmaztak olyan művészeti, esztétikai aspektusokat,

melyek létjogosultságot adtak volna egy kortárs, álmilag fenntartott kulturális intézménynek. A 2002. március 15-én átadott színház felépítésével kapcsolatos összeütközések kifejezték a Nemzeti Színházról való egységes, közmegegyezésen alapuló gondolkodás hiányát.¹³ A Siklós Mária tervezte teátrumot nemcsak az építészszakma bírálta, hanem a színházzal kapcsolatos közbeszéd is éveken keresztül az épület alkalmasságát, izlésségét kérdőjelezte meg. Alföldi Róbert igazgatása idejére lecsendesültek a viták, a fizikai helyet adatként kezelve sem a pályázatban, sem a későbbi nyilatkozatokban nem merül fel az épület mint probléma. Ebben nagy szerepe volt Alföldi bizonyos igazgatói és rendezői megoldásának, például hogy az előcsarnok kiállításoknak adott teret, a Festőműhely és a színpad alatti tér játéktérre avanszált (a *Vadászjelenetek Alsó-Bajorországból* és a *Hazafit nekünk!* előadásokban), továbbá Alföldi több előadásában tapasztalhattuk a színpad és a nézőtér felforgató használatát (*Oresztész*, *Hamlet*), melyek mind olyan döntések bizonyultak, melyek átalakították a Nemzeti Színházról (mint épületről) való gondolkodást.

A 2007-es pályázati eljárás körüli anomáliák¹⁴ és az érintettek politikai tartalmú nyilatkozatai jelezték a Nemzeti Színház körül kialakult kielezett légkört. Az átpolitizálódott struktúrát¹⁵ mutatja, hogy a nyertes pályázó, Alföldi Róbert a soroksári úti új Nemzeti Színház hat éves fennállása alatt, 2008-ban a teátrum ötödik elnök-vezérigazgatója lett. Pályázatában a nemzeti színház lehetséges 21. századi meghatározásával innovatív módon csatlakozik a diskurzushoz, hiszen hangsúlyosan elhatárolódik a „némileg romantikus »nemzeti színházi

eszménytől«”¹⁶ és deklarálja, hogy „a magyar nyelv, a nemzeti kultúra ápolása minden magyar nyelvű színház feladata, csak ebből a szempontból a Nemzeti Színház nem definiálhatja magát.”¹⁷ A (színház)művészetet a valóságról való beszédként határozza meg, és a kortárs színház általános jellemzőjének az európai, világszínházi gondolkodást, új stílusok integrálását tekinti, mindezt egy olyan nemzeti intézmény keretében, ahol a magyar színház tradicionális értékeit továbbra is megőrzik és felmutatják, egyszersmind megújítják a hagyományát.

Alföldi Róbert azzal az igénnyel lépett fel, hogy széles közönségregeget célozzon meg, melyet a társulat átalakításával és népszínházias bő repertoár kialakításával akart elérni. Alföldi feladatának jelölte meg a publikum felé irányuló, nyitott kommunikációt, mely egyrészt a teátrum PR-tevékenységében (megújuló honlap, reklámstratégiák, bérletrendszer kialakítása), másrészt a nézőformálásban (közönségtalálkozók, beavatósínházi események) jelentkezett. Az erős rendezői formanyelv és a társulati jelleg felvázolása megalapozott egy művész-sínházi koncepciót, azonban a pályázatban körülírt színházfelfogás a társadalmi elhivatottságot is hangsúlyozza. Ez a társadalmi orientáció választotta el az Alföldi vezette színházat a hagyományos művész-sínházaktól és a szórakoztató színházaktól.

Az Alföldi-korszakot elemző színháztörténeti írás megkerülhetetlen pontja az igazgatót (és színházat) érő heves politikai támadások, melyek már az első évadban elkezdődtek Alföldi *János vitéz* rendezésével, és elsősorban a klasszikus darabok átértelmezését, azaz kortárs jelenbe helyezését érintették. Később pedig a homoszexualitás témájának ismétlődő megjelenítését érte kritika. A művészeti koncepciót és a színház kommunikációját mindezek a támadások nem befolyásolták, ugyanakkor a szakmai és kritikai visszhangban jelentős változást okoztak. A Nemzeti Színház előadásairól író kritikusok elnézőbbek lettek, óvatosabban fogal-

maztak meg negatív véleményt, hogy ezzel is a közvélemény tudomására hozzák: Alföldi Róbert által létrehozott színházra szükség van, fontos alkotói munka zajlik a teátrumban. Ebben a kontextusban árnyaltabb jelentést kap az a tény, hogy több díjat¹⁸ is Nemzeti Színházbéli előadásnak, alkotónak ítéltek oda a 2011-es évadban, míg a korábbi és későbbi években elmaradtak az ilyen jellegű elismerések. A támadások után még fokozottabb szakmai érdeklődés volt tapasztalható, sőt a színikritikusok az igazgatóváltás óta is folyamatosan cikkeznek Alföldi és a Nemzeti Színházból júliusban távozó színeszek munkáiról, tervezett bemutatóiról.

A társulat¹⁹ összetétele és szerepmegosztás

A Nemzeti Színház történetéből kiolvasható, hogy az aktuális igazgatók mindig nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy a korban elismert, szaktekintélynek számító, sztárolt színészeket foglalkoztassanak, hiszen ez által látták biztosítva a reprezentatív jellegét és a minőségi munkát. Ezt a hagyományt őrizte meg Alföldi Róbert, hiszen a Jordán-társulat híres színészei közül tizenhárman 2013-ig a társulat tagjai maradtak, ráadásul közülük hárman a Nemzet Színészei titulust is viselték.²⁰ Azonban 2008-ban az új igazgatónak szembe kellett néznie a túlméretezett társulat (negyvenhét fő) hátrányaival, és válaszolnia kellett a problémára. A régi gárdát fokozatosan, évről évre építette le, míg az új, fiatal tagok nagy részét már 2008/2009-es évadban szerződtette (így az első évadban ideiglenesen még a korábbi társulatnál is nagyobb, ötvenhárom fős volt Alföldi csapata).²¹ A társulatnak ezen kettősége – elismert „sztárszínészek” és tehetséges kezdő színészek együttese – legeklatánsabban Alföldi *János vitéz* rendezésében mutatkozott meg, melyet két szereposztásban Stohl András, Söptei Andrea és Udvaros Dorottya, illetve Mátyássy Bence és Tompos Kátya főszereplésével. A későbbiekben is jellemző

⁷ Értelmezésben az alternatív jelző nem pusztán strukturális és pénzügyi különbséget jelöl, hanem esztétikai kategória, mely a színházi alkotás sajátosságaiban mutatkozik meg.

⁸ Hudi László – Imre Zoltán, Pályázat a Nemzeti Színház vezérigazgatói posztjára. In: *Színház. Melléklet*, 2008/4.

⁹ Gáspár Máté – Schilling Árpád levele a Nemzeti Színház vezérigazgatói posztját bíráló bizottságnak: http://www.kontextus.hu/hirvero/szin_10_02.html. Letöltés ideje: 2013. augusztus 2.

¹⁰ Lásd a *Színház* folyóirat 2008/3–6. számait.

¹¹ Például a Merlin Színházban szervezett konferencián felszólalt többek között Kerényi Imre, Babarczy László, Jordán Tamás, Ruszt József. A megszerkesztett kiadását lásd: *Színház*, 1995/5.

¹² Forrás: http://www.nefmi.gov.hu/letolt/minisz/alapito_okirat/nemzeti_szinhaz_alapito_090203.pdf. Letöltés ideje: 2013. augusztus 2.

¹³ Györfly Iván: A vitákat jelentő deszkák. In: *Mozgó Világ*, 1999/8, 37–47.

¹⁴ A felhívásra beérkező négy pályázat közül kettő, Balikó Tamásé és Szűcs Miklósaé, hiányosan került a Minisztérium elé. A hivatal fénymásolási hibára hivatkozott, a felelőst fejelemmel büntették. Hiller István a teljes anyagot áttekintve sem módosította eredeti javaslatát.

¹⁵ A túlzott politikai befolyásoltságot egyrészt a mindenkori politika hatalmi törekvései idézik elő, másrészt a színház kiszolgáltatót a fenntartója – a Nemzeti Színház esetében az állam – elvárásainak. A magyar színház politikai és politikusi vonatkozásairól lásd Kricsfalusi Beatrix: *Reprezentáció – esztétika – politika. Avagy miért nem politikus a magyar színház?* In: *Alföld*, 2011/8, 81–93.

¹⁶ Alföldi Róbert: *Pályázat a Nemzeti Színház vezérigazgatói posztjára*. Forrás: http://www.nemzetiszhaz.hu/dynamic/Alfoldi_Robert_palyazata.pdf, 3. Letöltés ideje: 2013. augusztus 2.

¹⁷ *Uo.*, 4.

¹⁸ A POSZT-díjazottakat lásd http://szinhaz.blog.hu/2011/06/18/poszt_2011_nyertesek_dijazottak. Letöltés ideje: 2013. augusztus 2. A 2011-es Színikritikusok Díja nyertesei: <http://szinhaz.hu/szinhazi-hirek/42161-szinhazkritikusok-dija-2011-ok-a-nyertesek>. Letöltés ideje: 2013. augusztus 2.

¹⁹ A Nemzeti Színház honlapján Társulat címen a színház színész gárdáját mutatják be, így elemzésben a társulat kifejezés alatt – átvéve a színház szóhasználatát – a színészek csoportját értem.

²⁰ Nemzet Színészei a társulati tagok közül: Bodrogi Gyula, Molnár Piroška, Törőcsik Mari – és korábban Garas Dezső.

²¹ 2010-ben megalakult szombathelyi Weöres Sándor Színház élére Jordán Tamás került, aki magával vitt több színészt a Nemzetiből.

volt Alföldi rendezéseire, hogy a klasszikusokat a fiatalabb tagokkal (elsősorban *Bánk bán – junior, Ármany és szerelem, Az ember tragédiája*), míg a kortárs darabokat a rutinos színészeivel állította színpadra.

A társulat fiatalításának legfontosabb következménye a Nemzeti Színház tradíciójának megújítása volt. Mivel az új tagok többsége a Nemzeti Színházban kezdte a pályáját, a klasszikus darabok színrevitelénél a főszereplő-választásokat nem a népszerűség határozta meg, hanem a rendezői szándéknak megfelelő színészi karakter és tudás. Ennek legeklantásabb példája a *Bánk bán – junior* volt, mely a címében is jelezte a klasszikus dráma játékhagyományának újragondolását. A társulat fiatalításához kapcsolódó másik jelenség, hogy az előadások tömegjeleneiteiben (a *Szent Johannát* kivéve) nem statisztákat, hanem a társulat tagjait léptették színre (lásd *Az ember tragédiája, Egyszer élünk...*), mellyel aláásták a színészi státusz megmerevedését és a kis és nagy szerepek oppozícióját. Ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk arról a tényről, hogy a legtöbb főszerepet továbbra is Alföldi két kortársa, Stohl András (*János vitéz I., Vadászjelenetek...*, *Uri muri, Mephisto*) és László Zsolt (*Tartuffe, A park, Jeremiás avagy Isten hidege, Hazafit nekünk!, Bányavirág*) játszhatta.

A Nemzeti Színház repertoárját befolyásolta, hogy az új tagok többsége²² már zenés képzettséggel is rendelkezett, ami a rendezések módjára is hatást gyakorolt. A műsor zenés műfajának megjelölt előadásain kívül (*János vitéz, Uri muri, Jó estét nyár, jó estét szerelem, Egyszer élünk...*, *Magyar ünnep*) egyre több – akár klasszikus – darabban kapott szerepet az éneklés és a színészek által megszólaltatott zene (*Bánk bán – junior* és *Az ember tragédiája*). Ezzel a Nemzeti Színház csatlakozott egy új keletű trendhez: ti. folyamatosan növekszik a zenés, illetve élőzenével kísért előadások száma a magyarországi színházak műsorán, melynek legfőbb célja, hogy minél szélesebb publikum igényét szolgálják.²³

Míg Jordán Tamás a repertoár szintjén, addig Alföldi Róbert elsősorban a társulat szempontjából

nyitott az alternatív színház felé. Olyan alkotókat hívott a Nemzeti Színházba (Gergye Krisztiánt és a feloszlott Krétakör Színház tagjait), akik a nemzetis működésük mellett továbbra is szerepeltek független produkciókban is, sőt a színészek közül egyre többen játszottak alternatív előadásokban is. Ezek a tagok a realista játéknyelvtől eltérő esztétikát sajátítottak el: nemcsak a Nemzeti Színház sajátjának tekinthető logocentrikus színház, hanem a jelenlét színházának²⁴ üzemi titkai is ismerték. A dramatikus színház²⁵ alternatívájának tekinthető színházfelfogás integrálása a Nemzeti Színház hagyományába csak hosszú idő alatt valósulhatott volna meg, bár az utolsó évadban bemutatott, Bodó Viktor rendezte *Social Error!* ezt az irányt jelezte.

Alföldi Róbert több olyan színészt hívott a Nemzetibe, akiknek társulata megszűnőben volt, vagy méltatlan helyzetbe kerültek korábbi színházukban. A Krétakör Színház 2008-as átalakulása után Alföldi Róbert azonnal szerződtette a (külföldi) díjakkal elismert, folyamatosan képzett Péterffy Borit és Rába Rolandot, a 2011/2012-es évadtól pedig Nagy Zsoltot. Znamenák Istvánt az után hívta meg Alföldi, hogy Kaposvárott az egyéves átmeneti igazgatói és főrendezői státuszát követően méltánytalan pozícióba került Schwajda György új igazgató vezetése alatt.²⁶ Gáspár Sándor Dörner György kinevezése után felbontotta szerződését az Új Színházzal, a 2012/2013-as évadban már ő is a társulat tagja volt. Az igazgató ezen döntései vállaltan politikusok voltak: míg az utóbbi két szerződéses politikai állásfoglalásként is értelmezhető, addig a Krétakör Színház tagjaival, kifejezetten A jég előadásuk műsorba emelésével, a színház politikusságával ismertette meg a Nemzeti Színházat.²⁷

A társulat kiegyensúlyozott összetételét mutatta, hogy a színészek egyike sem volt kényszerpályára, háttérbe szorítva. Folyamatosan kaptak kisebb és nagyobb szerepeket is, mely foglalkoztatottság mutatta, hogy nem (vagy minimális) volt a felesleges tag. Az ensemble játékon alapuló társulati jelleget

az fejezte ki, hogy a rendezésből következő játéknyelvet az adott előadásban egységesen magukévá tették az színészek, nem voltak túljátszott karakterek, egyénieskedések. A színészi karakter és a szerepek relációjának folyamatos átértelmezése Alföldi Róbert és a meghívott rendezők eltérő színházfelfogásából, illetve az új társulati tagok eltérő játéktípusából következett. A korábban bizonyos szerepkörhöz kötött színészek a megszokottól eltérő feladatokat is kaptak, megújítva egy-egy szerep konvencionális olvasatát. Stohl András alkotásának megfelelően többnyire harsány és domináns férfiakat alakított (Kukorica Jancsi, illetve az *Uri muri* Csörgheő Csulija), ugyanakkor a közösség által megvetett homoszexuális alakként láthattuk a *Vadászjelenetek Alsó-Bajországból* című előadásban. Pályáját végigkísérő drámai karakterek után Töröcsik Mari humoros figura volt Halál asszonyaként a Rába Roland rendezte *Mein Kampf*ban, melyért 2010-ben elnyerte a legjobb színésznek járó Szini kritikuskok Díját. Péterfy Bori a hagyományos nemleghíresebb és kislányosnak értelmezett Irinát akaratosnak és szeszélyesnek mutatta a *Három nővérben*. Lucifer (*Az ember tragédiája*) és Cornwall (*Lear király*) alakításai után az *Egyszer élünk...* előadásban Alföldi Róbert (Stohl Andrást váltva) tiszteletesként jelent meg a színpadon, míg Nagy Mari törekeny, apró alkatával Jancsi mostohája (*Egyszer élünk...*) és a Színész (Hamlet) szerepek mellett hódító divát játszott a *Magyar ünnepben*. A nem megszokott szereposztások aktivizálták a nézői figyelmet azáltal, hogy felülvizsgálásra készítették a színésszel kapcsolatos beskatulyázó gondolkodásukat, egyúttal az előadókat is folyamatosan nyitottságra ösztönözte, hiszen pályájuk megújulásának, játékmódjuk változásának lehetősége rejlett benne, végül a társulati hierarchiát is folyamatosan újradefiniálta, amikor a korábban kialakult karakterszínészi státusszal ellentétes színészválasztás történt.

Tulajdonképpen nevezhetnénk Alföldi színházat színész központú rendezői színháznak,²⁸ miszerint a koncepciót és játéknyelvet meghatározó erős rendezői elgondolásnak megfelelően a színészi játék adta az előadások alapját. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a művészszínházak tendenciá-

jával ellentétben Alföldi színházi gyakorlatnak nem volt célja az iskolává alakulás, hiszen értékékként hirdette a sokféleséget és a nyitottságot.

A repertoárképzés sajátosságai

Évadonként 28–33 előadás szerepelt a Nemzeti Színház repertoárján, mely kifejezetten széles, népszínház mősorkínálatnak számított a magyar színházak sorában.²⁹ A színházi intézmények mindenkor célja, hogy olyan produkciókat kínáljon, melyekre kereslet van, ezért a mősorkínálat összes darabját nem tudjuk egységes (esztétikai és társadalmi) szempontrendszer szerint értelmezni, mert abban egyszerre mutatkozik meg a publikum igényét kiszolgáló szándék és a művészi ambíció. A Nemzeti Színház bemutatóit követő néhány hónap után az előadások havi egyszer-kétszer tudták feltölteni a nézőteret, ugyanakkor voltak sikeresérik: Alföldi Róbert az utolsó évadig műsoron tartott Jordán Tamás igazgatása alatt bemutatott öt darabot.³⁰ Az Alföldi-korszakban bemutatott előadások közül pedig *A jeget* (2009) és az *Uri murit* (2010) játszották a legnagyobb szériában.

Alföldi Róbert műsorpolitikáját vizsgálva négy markáns tendencia körvonalazódik. Egyrészt a színház kiemelt (nemzeti/állami) szerepéből következően arra törekedett Alföldi, hogy klasszikus művek – egyúttal kötelező irodalmi olvasmányok – szerepeljenek a mősorkínálatban, ugyanakkor erős rendezői értelmezéssel, aktualizálva játszották őket. Másrészt a repertoárban egyre nagyobb tért nyertek a kortárs, illetve ritkán játszott darabok, mellyel az igazgató és dramaturgjai (Vörös Róbert, Perczel Enikő és Keszthelyi Kinga) a magyar színházi kínálat szegénysége ellenében foglaltak állást. Az euroatlanti drámakánon szövegeiből – igaz, mintegy 20–30 éves késéssel – színpadra állítottak például Kushner-, Botho Strauss- és Sperr-darabokat. Kortárs magyar szerzők közül Térey János, a Mohácsi testvérek, illetve Závada Pál és Eszterházy Péter szövegeit tűzték műsorra, melyek közül az utóbbi kettő a színház által meghirdetett drámapályázatra készült. Továbbá az új társulati tagoknak köszönhetően a bemutatók közül egyre több lett a zenés mű-

²² Alföldi kilenc színészt szerződtetett a Film- és Színművészeti Egyetem frissen végzett osztályaiból.

²³ Hasonló jelenséget figyelhetünk meg a hagyományosan művészszínháznak tekintett Katona József Színház műsorán (*A hős és a csokoládékatona; Woyzeck; Virágos Magyarország; Musik, Musikk, Musique*). Ezek kísérleti jellegű előadások abból a szempontból, hogy a színház kisrealista hagyományától eltérnek, és a Katona társulati összetétele sem a zenés produkciókhoz lett kialakítva.

²⁴ A jelenlét színházának fogalmát Derrida értelmezése szerint használom, lásd: Jacques Derrida: A kegyetlenség színháza és a reprezentáció bezáródása. In: *Gondolat-jel*, 1994/1–2., 3–17.

²⁵ Hans-Thies Lehmann: *Poszt-dramatikus színház*. Balassi Kiadó, 2009.

²⁶ Ménesi Gábor: A színháznak bátornak kell lennie. Interjú Znamenák Istvánnal. In: *Színház*, 2011/12., 25–29.

²⁷ Politika és színház kapcsolatáról, Schilling Árpád rendezéseinek és A jég értelmezéséről lásd Kiss Gabriella: *i.m.*

²⁸ A rendezői színház fogalmával kapcsolatosan vö. Kékési Kun Árpád: *A rendezés színháza*. Osiris, Budapest, 2007, 7–12.

²⁹ Egyedül a két színházi épületet magában foglaló Víg-színház mutat ehhez a nagyságrendhez közelítő számot.

³⁰ Ezek a következő előadások: Madhouse Theatre Company: *The Complete Works of William Shakespeare (abridged)* (eredeti bemutató: 2001); Valló Péter: *Holdbéli csónakos* (2003); Balikó Tamás: *Tizenkét dühös ember* (2006); Alföldi Róbert: *Tartuffe* (2006); Béres Attila: *Vesztegzár a Grand Hotelben* (2007).

fajú, illetve élőzenével kísért előadás, mely a műfaji sokszínűséget és a széles közönségréteg igényeit szolgálta. Végül, ha végignézzük az utóbbi öt évben Alföldi hívására a Nemzeti Színháznál rendező művészek nevét, akkor meglepő módon több azonosságot (Gothár Péter, Valló Péter, Mohácsi János, Novák Eszter, Zsótér Sándor) találunk Jordán Tamás rendezőinek névsorával, holott a két igazgató különböző Nemzeti Színház-koncepciót érvényesített. Az Alföldi vezette teátrum repertoárján eltérő színházesztétikát és formanyelvet működtető rendezők előadásai szerepeltek, melyek más és más közönségréteget szólítottak meg, azonban minden darabválasztás a vezetőség következetes, társadalomorientált színházpolitikájából fakadt.

Alföldi Róbert provokatív gesztussal indította a Nemzeti Színházbeli igazgatói tevékenységét: műsorra tűzte *A jeget*, melyet Mundruczó Kornél 2006-ban a Trafóban mutatott be a Krétakör Színház tagjaival. A független, alternatív közegben létrejövő produkció bekerülése az ország első számú, kiemelt politikai figyelmet kapó színházi intézményének műsorába határozottan jelezte azt a szándékot, hogy a teátrum kapui megnyílnak a kísérleti művészet számára.³¹ A *jég* beváltotta a hozzá fűzött reményeket, egyike lett a külföldi fesztiválokra legtöbbször meghívott előadásoknak, díjakat nyert el, és egészen az igazgatóváltásig havi rendszerességgel szerepelt a műsorban, ami egyszerre jelezte a szakma elismerését és a színház nézőinek igényét a nem konvencionális színház iránt.³²

A 2008/2009-es évadban a Mundruczó-rendezés után Jordán Tamás vezetése alatt már a Nemzeti Színháznak rendező Valló Péteren (*Atália*) és Zsótér Sándorron (*Vassza Zseleznova / A kivétel és a szabály*) kívül Alföldi Róbert Dömötör Andrást (*Pokoli disznótor*) és Balázs Zoltánt (*Amalfi hercegnő*) hívta a társulatához, azonban a (nézők szempontjából) kísérleti jellegű rendezéseket gyorsan levették a színház műsoráról. Zsótér a test és a gesztus jelentésségét alakzatokba szervező formakanonja *offnak*³³ bizonyult a Nemzeti Színházban,

Reményik Zsigmond *Pokoli disznótor* darabjának problematikusságát Dömötör koncepciója sem tudta feloldani, Balázs Zoltán *Amalfi hercegnő* rendezése pedig plágiumbotrányba keveredett. Az előadások látogatottsághiány miatt már az évadban lekerültek a repertoárról, azonban ilyen egyértelmű (nem esztétikai érvényű, hanem piaci szempontú) bukás ezt követően többször nem fordult elő Alföldi Róbert vezetése alatt. A látványos bukások ellenére az évad végéig elkészített felmérésben az olvasható, hogy a meghirdetett előadások látogatottsága megközelítette a száz százalékot, a Nemzeti Színház régi közönsége nem pártolt el a megújuló műsorterv ismeretében, és a látogatók 25%-a vallotta magát diáknak, mely lényeges fiatalodást jelez a színház közönségének összetételében.³⁴

A meghívott rendezőkkel létrehozott produkciókon túl Alföldi három darabot rendezett az évadban, melyekkel felvázolta a Nemzeti Színház műsor-megújításának lehetséges irányait. A két volt Krétakör Színház-tag főszereplésével egy ritkán játszott klasszikust, Euripidész *Oresztészt* választotta első, programadó rendezéséül, melyben megváltoztatta a nagyszínpad játszóhelyének és nézőtérének hagyományosan rögzített viszonyát, és a régi és az új társulati tagok szerepeltetésével eltérő játékmódokat integrált az előadásba. Az első évadban a *János vitézzel* kezdődtek el az Alföldi Róbert (és színházát) érő heves politikai támadások, melyek a klasszikus darabok átértelmezését, azaz kortárs jelenbe helyezését érintették. A kialakult diskurzuson túl a mise-en-scène két aspektusa miatt vált eklatáns példájává a Nemzeti Színház műsorának: Alföldi a társulat kettős jellegét kihasználva, két szereposztásban vitte színre az operettet: sztárokkal és új, fiatal tagokkal, illetve a három felvonás rendezői megoldásai, elsősorban vizuális trüvjai – pluralista színházként – különböző színháztörténeti hagyományokhoz kapcsolódtak. Az évadot pedig Strauss kortárs német drámáiról 1983-ban írt *A park* című darabjának magyarországi ősbemutatójával zárta a színház.³⁵

A 2009/2010-es évadban bemutatott darabok mutatták a legváltozatosabb képet. A már Alföldi Róbert vezetése előtt repertoáron lévő darabok levételét pótlandó ifjúsági előadást (Almási-Tóth András: *Berzián és Dideki*), zenés feldolgozásban klasszikus drámákat (Bezerédi Zoltán: *Uri muri*, Alföldi Róbert: *Ármány és szerelem* és *Bánk bán – junior*) és kortárs darabokat karakteres rendezői formanyelvvvel (Rába Roland: *Pánik és Mein Kampf*, Alföldi Róbert: *Vadászjelenetek Alsó-Bajorországból*) tűzött műsorra a színház. A bemutatott darabok hatására a repertoár zenés műfajú előadásainak aránya jelentősen megnőtt. A többségében kezdő színészek által játszott előadások (*Bánk bán – junior*, *Mein Kampf*) pedig kifejezetten a közönség fiatalabb, kortárs színházi formákra nyitottabb rétegét célozta. Ebben az évadban Rába Roland személyében bemutatkozott egy új – bár a titulus nem használatos – házi színész-rendező, illetve Alföldi Róbert díjakkal, külföldi meghívásokkal elismert *Vadászjelenetek...* rendezésével a Nemzeti Színház egy újabb terét (Festőműhely) használta előadó-művészeti célokra, mely döntésével alternatívát mutatott a teátrum nagyszínpadának Guckkastenbühne jellegével szemben.

Míg a többi évadban a bemutatók közül kettő volt magyar darab, addig a 2010/2011-es évadban megfordult az arány: a nyolc új előadás közül hat magyar szerző szövegén alapult. A színház a szezonra a „kortárs magyar dráma” évadának hirdette meg. A megfogalmazott jelleget olyan (ős)bemutatók biztosították, mint a Tízparancsot meg meghívásos drámapályázat két nyertes műve: Závada Pál *Magyar ünnep* és Esterházy Péter *Én vagyok a Te* című darabjai, egy Térey János-dráma (*Jeremiás avagy az Isten hidege*), illetve a Mohácsi testvérek által a Nemzeti Színház társulatával létrehozott *Egyszer élünk avagy a tenger azon-túl tűnik a semmiségbe* című előadás. Ezen kívül bemutatták Rába Roland rendezésében a *Jó estét nyár, jó estét szerelem* zenés drámát, Alföldi Róbert – a *Bánk bán – junior*hoz hasonló rendezői koncepcióval, de immáron nagyszínpadon – színre vitte *Az ember tragédiáját*, a világirodalmat pedig Gergye Krisztián *Kvartett* és Andrei Szerban *Három nővér* előadása képviselte.

Alföldi János vitéz rendezésével fellobbant heves politikai diskurzus folytatódott ebben az évadban

is. Bírálat érte a klasszikusok rendezési módját (*Az ember tragédiája*), a kortárs darabok szókimondását és múltábrázolását (elsősorban a *Magyar ünnep* és az igazgató nyilatkozatai alapján az öt év legfontosabb előadásának tartott *Egyszer élünk*), de durva ellenállást váltott ki Alföldi azon szándéka is, hogy december elsejére a román nemzeti ünnep rendezvényére bérbe akarta adni a színházat. A szélsőséges politikai megnyilvánulások hatására szervezett ellentüntetésen a Színházi Kritikusok Céhe is megjelent, biztosítva Alföldi Róbertet támogatóikról. Ebben a kontextusban árnyaltabb jelentést kap a 2011-es POSZT-os díjeső, illetve a Színkritikusok Díja elismerések.³⁶

A 2011/2012-es évad a – kortárs évadot látszólag ellenpontozó – „klasszikus” címkét kapta. Shakespeare, Molière, G. B. Shaw, John Osborne darabok és Ulrich Hub Lessing-átírata mellett két újabb magyar szerző került a színház repertoárjára: Bródy Sándor és Sütő András. Azonban az előadások mindegyike olyan kérdéseket feszegetett, mely aktuális volt a jelen közönségének, illetve többnyire (Znamenák és Novák rendezését kivéve) kortárs környezetbe ágyazva mutatta be a dramatikus szöveget. A rendezői megoldások alapján a darabokat értelmezhetjük a hatalmi harcok és az egyéni útkeresések színrevitelének, mint Alföldi Róbert *Hamlet* és *Szent Johanna* rendezése, melyhez csatlakozott Novák Eszter *A tanítónő* című előadása. Utóbbi kettő darab azonos tematikára épült: hogyan semmisíti meg a férfiak által birtokolt hatalom a női hitet és törekvéseket. A hit és az igazságkeresés aktuális problémája volt a kapcsolódás pont a *Szent Johanna* és a Znamenák István rendezte *Egy lócsiszár virágvasárnapja* előadások között.

A 2012/2013-as évadban az együttműködésben létrehozott előadások domináltak: a Kőszegi Várszínházzal közösen bemutatott Gergye Krisztián: *Egy elsurranó patkány*; a dunaújvárosi Bartók Kamaraszínház és Művészetek házával megalkotott, Sebestyén Ába rendezte *Bányavirág*; a Comédie de Caennel együttműködve Jean Lambert-Wild cigánymesén alapuló előadása; a Szputnyik Hajózási Társaság színészeivel játszott Bodó Viktor: *Az utolsó ember Európában*; illetve a győri Vaskakas Bábszínház művészeti vezetője, Tengely Gábor által rendezett *Csongor és Tünde*. A színházban siker-

³¹ Az előadás elemzéséről lásd Kiss Gabriella: *i.m.*

³² Meg kell jegyeznünk, hogy a közönség érdeklődése annak is szólhatott, hogy a 2008-ban feloszlott Krétakör Színház produkciói közül 2013-ban már csak kettő előadás volt látható (*Hamlet.ws*, *A jég*).

³³ Jákfalvi Magdolna a 2002/2003-as évad Zsótér-rendezéseit elemezve vezeti be az *in* (lezárt, elismert, díjazott) és az *off* kategóriákat. Lásd Jákfalvi Magdolna: Zsótér *in* és *off*. In: *Színház*, 2003/10., 29–35.

³⁴ Forrás: http://www.nemzetiszhaz.hu/dynamic/nemzeti_sajto09_10_view.pdf. Letöltés ideje: 2013. augusztus 2.

³⁵ Szikora János a Zágrábi Nemzeti Színháznak megrendezte a darabot, melyet a budapesti közönség 2008. november 30-án láthatott a Vigszínházban.

³⁶ Bővebben lásd 18-as lbjegyzet.

rel rendező elismert művészek, úgymint Andrei Șerban (*Angyalok Amerikában*), Gothár Péter (*Amphitryon*) és Mohácsi János (*A velencei kalmár*) is visszatértek egy-egy előadás erejéig a Nemzetibe, továbbá az igazgató is jegyzett kettő darabot (*Sirály* és *Mephisto*) az utolsó évadban.

A vezérigazgatói pályázat kiírását és eredményét feszült várakozás jellemezte. A nyár folyamán kiértékelt közönségfelmérés eredményeit és a nézői statisztikákat felhasználva – ritka alapossággal és terjedelemben – készült el Alföldi és stábjá pályázata. A kiélezett helyzetben a fokozott figyelemnek köszönhetően a Nemzeti Színház túlnőtt hagyományos színházi funkcióin, és szimpatizánsok demonstrációjának terévé vált.

A Nemzeti Színház és közönsége

Az elmúlt hatvan év magyar színháztörténetét tekintve kiemelkedő az a fajta nézői támogatottság, amely jellemezte az Alföldi Róbert vezette Nemzeti Színházat, és egyedül a kaposvári Csiky Gergely Színház '70–80-as évek fordulóján mutatott népszerűségéhez hasonlítható. A Nemzeti közönségkörének kialakítása és aktivizálása azonban Alföldi és stábjá tudatosan felépített stratégiáján alapult.

A 2008-as igazgatóváltást követően az intézmény újradefiniált értékrendjéhez és céljaihoz igazodva alakult át a Nemzeti Színház Gálos Orsolya által vezetett kommunikációja. Az új logó (egymást átszelő körök középpontjában egy nagy, piros N betű) és szlogen („Új értelmet ad.”) kifejezte a vezetőség által vállalt értékeket: a nyitottságot és a sokszínűséget. A megváltozott, felhasználóbarát honlapon folyamatosan frissülő híreket, előadásokra vonatkozó információkat, kritikákat és interjúkat közöltek. Az internetes felületen reklámozták a programokat, egyúttal a dokumentációval befolyásolták a színházról kialakult közvéleményt. 2008 őszén Alföldi Róbert művészeti programjával kapcsolatos (feltételezett) előítéletekkel szemben imázs-kampányba kezdett a színház: Budapest közterületein, BKV járművein megjelenő plakátokon a

„Klasszikus – Ki mondta, hogy unalmas?” illetve „Kortárs – Ki mondta, hogy érthetetlen?” jelmondatok szerepeltek a hívószó jelentésével ellentétes stílusú képi megjelenítéssel.³⁷

A Nemzeti Színház bővítette azoknak az eseményeknek a sorát, amellyel közelebb tudta hozni a közönséget a teátrumhoz. A Nyílt nap, a vezetékes látogatások, a beavató- és felolvasószínházi események, végül a közönségtalálkozók (Kritikus Óra, Kritikus Bevezető) fontos szerepet játszottak a közönségformálásban, azonban a megszorítások következtében (a színház állami támogatása 1,7 milliárdról 1,14 milliárdra csökkent az öt év alatt)³⁸ a kiegészítő, a színház repertoárját és tevékenységét színesítő programok jelentős mértékben visszaszorultak. Ahogy a 2007-es Nemzeti Színház igazgatói felhívásában és Alföldi Róbert pályázatban is szerepelt, a színház kiemelt figyelmet szánt a fiatal közönségének. A teátrum a műsoron lévő ifjúsági, illetve gyerekdarabokon (*Holdbéli csónakos*, *Náthán gyermekei*, *Az ördög szekrénye*) túl családi programokkal várta az Évadnyitó Színházi Fesztiválon és Gyermeknapon (Duna-parti gyermekparty) az érdeklődőket, ráadásul az igazgató klasszikus-rendezéseit is lehet úgy értelmezni, mint középiskolásoknak szánt előadásokat.

A körütekintően felépített PR-tevékenység, mely magyar színházi viszonylatban kiemelkedően aktív volt, az eredmények felvállalásával és a statisztikák publikálásával a nyitottságot hirdette. Minden évad végén, a májusban megtartott sajtótájékoztatón közzé tették a közönségfelmérés eredményeit, illetve a jegyeladások alapján a színházba látogatók számát. Ezekből az derült ki, hogy a 2013-as fokozott érdeklődés előtt is a 369 és 400 között megtartott évenkénti előadások látogatottsága 90% fölötti volt,³⁹ az eladott jegyek száma 110–120.000, ebből a szabadbérlet-konstrukció bevezetésének első évadában 500 bérletes, addig 2011/2012-es évadban már 5600 volt, mely állandó törzsközönséget biztosított a színháznak. Minden évben közel azonos eredmények születtek a látogatók összetételét illetően, mely kiegyensúlyozott színházi tevékenységet feltételez. A Nemzeti Színház látogatói-

nak harmada 26 és 38 év közötti és negyede 14–25 éves volt, mely jól mutatta, hogy a színház fiatalokat célzó tevékenysége hatékony volt.

A 2012-es igazgatói pályázat erősítésére elkészített felmérések még nem mutatták az igazgató-, a társulat- és a repertoárvtalálkozás híre következtében kialakult látogatói dömpinget. Azonban a jegypénztárak előtt kigyózó sorok és a hosszú vastapsok

ugyanúgy a színházi emlékezet részévé váltak, mint az öt év alatt megszületett kiemelkedő előadások és a legtöbb díjjal elismert taggal rendelkező társulat. Az öt évad színháztörténeti feldolgozása elkezdődött, a szeptemberben megjelenő Csáki Judit-kötet vagy az éppen futó doktori kutatások mind azt mutatják, hogy a téma áttekintő szakmai feldolgozása még csak most kezdődik el.

³⁷ A kortárs szó régimódi háttérrel egyszerű betűtípussal, míg a klasszikus szó modern betűtípussal és színes, attraktív háttérrel szerepelt a plakátokon.

³⁸ A bevételekről részletesebben lásd Alföldi Róbert vezérigazgatói pályázatát: <http://www.nemzetiszhaz.hu/palyazat/>. Letöltés ideje: 2013. augusztus 2.

³⁹ A Nemzeti Színház saját előadásainak látogatottsága a 2011/2012-es évadban 88,9%-os volt. Forrás: <http://www.nemzetiszhaz.hu/dynamic/sajtotajekozatomajus.pdf>. Letöltés ideje: 2013. augusztus 2